

מוסף ספרים

מקובלת על כולם

הרבה עבר בנהר מאז שג'יין אוסטן סירבה לחתום את שמה על המהדורה הראשונה של "גאווה ודעה קדומה" • מסופרת שרבים התייחסו אל ספריה בזלזול היא הפכה לאחת הסופרות המתורגמות והנחקרות ביותר, כשספריה מעובדים למסכים ולבמות • לגלג יציאת הגרסה המוערת לספרה המפורסם ביותר, ניסינו לצלול אל סוד קסמה והצלחתה

| דפנה לוי

מן המפורסמות הוא שזומבי בעל מוח זקוק למוח נוסף". לא, לא ג'יין אוסטן כתבה את המשפט הזה, אבל הוא נולד בהשראתה, ומותר לנחש שאילו היתה אוסטן קוראת את היצירה שאותה הוא פותח, "גאווה, דעה קדומה וזומי ביים" מאת סת' גראהם סמית' – היא היתה צוחי קת בקול רם.

הווריאציה הזו על הפתיח האיקוני של אוסטן ב"גאווה ודעה קדומה" (מן המפורסמות הוא שרווק בעל אמצעים זקוק לרעיה) היא אחת מאינספור שנכתבו בת 211 השנים מאז ראה אור לראשונה. הרומן, לכל השלושה שפחות מכירים, פורס את קורותיהם של אליזבת בנט, מחזירה מר קולינס ומר דארסי, וחברות דמויות המשנה המקיפות אותם, אייאו באנגליה של המאה ה־19, שהחיים בהת' נגלו בצל שאלות של מועמה, כסף, ירושה, נישואים ותככים, פערי כוח ופטריורכיה. בדיוק כפי שהם מתגלים היום, למעשה, למעט המלמלות, הכרי כרות והנשפים.

הסוך תמיד טוב

אוסטן, הנחשבת לאם הגדולה, השנונה, המחז' ננת של הרומן הרומנטי, הקדימה את זמנה בכל הקשור לתורעה הפמיניסטית של גיבורותיה. אף שגם הקדימה להסתלק מן העולם – בשנת 1817, בחייתה בת 41 בלבד – ספריה, רבייהמכר הנצחיים, מעורבים ללא הרף לבמה ולקולנוע, מתורגמים שוב ושוב לכל שפה אפשרית וזוכים לא רק לגרסאות גרושות בזומבים, אלא גם לכאלה שמככבים בהן, לצד בני האצולה הועירה במרחביה המוריקים של אנגליה – גם מפלצות ימיות, חיירוים, רוצחים טרי רתיים וסתם שכנים, קרובים ומשרתים, שמוסרים

קולין פירת' ב"גאווה ודעה קדומה". טבע את הארכיטיפים הרומנטיים שכולנו קוראות וכותבות עד היום

לקוראים את הרכילות העסיטית שאוסטן, כנראה, לא הספיקה למסור בעצמה.

נרמה שהעיסוק באוסטן מעולם לא פסק, ובימים אלה מצטרף לרשימה גם תרגום חדש לעברית של "גאווה ודעה קדומה", הכולל 458 הערות פרשניות, מעין מילון תקופתי־תרבותי עשיר, ספר בתוך ספר, שהופך את הקריאה ברומן הקלאסי למעניינת ולמי שעשעת גם בפעם המיידועית־כמה. התרגום החדש הוא החמישי במספר, מאז תורגם הספר לראשונה לעברית בשנת 1952. קטיה בנוביץ' (המתרגמת) ואביגיל קנטרוביץ' (שהוסיפה הערות) הצטרפו לר' שימה הכוללת את שושנה שרירא, אהרן אמיה טלה בר ועירית לינוה, שתרגמו את הרומן הקלאסי לפנייהן.

ורד רוה־שמואל: "אוסטן הציגה את הצביעות, רדיפת הבצע, היהורה של בני המעמד

הזה, בלי להתחנף. במאה ה־19 זאת היתה כתיבה חריגה. לכן גם לא מפתיע שבזמן אמת היא לא חתמה על הספר הקרדיז' נכתב על ידי גברת"

התרגום הקודם, של עירית לינוה, זכה לשבחים רבים בזכות השפה הרעננה, השנינות המשחקיות האקטואלית. מאז יצא חלפו רק 16 שנים. אז, לינור הקפידה על קצב מהיר ועל שפה ריבורית מאוד, השופעת ביטויים כמו "ועוד איך", "עובדה ש" או תבנית של היום.

"אוסטן באמת היתה ביקורתית מאוד וידעה לכתוב את הביקורת הזו בצורה מאוד מתוחכמת. כשהיא מתארת את המצב העגום של האחיות בנט שאינה מת, ואיזה בן דוד עומד לרשת את הרכוש ולהשאיר אותן חסרות כל רק משום שהן נשים – היא אפילו לא צריכה לומר שה נורא, היא פשוט מספרת את הבריים כמו שהם. היא מציגה את הצ' בעיות, את רדיפת הבצע, את היהורה של בני המי' עמד הזה בלי להתחנף, כך שהקוראים שלה יצחקו, אבל יבינו לגמרי שמשוה פה לא בסדר במאה ה־19 זאת היתה כתיבה חריגה. לכן גם לא מפתיע שבזמן אמת היא לא חתמה על הספר בשמה, אלא בחורה לפרסם אותו עם הקרדיט 'נכתב על ידי גברת'".

האם גם היום הביקורת הזו, שמאפשרת לדבר על הנשואים שמעסיקים ומטרידים נשים בצורה פתוחה וכמעט בולת האהורית – קיימת בספי' רי הדיאנר?

"היום המנעד הרומנטי רחב מאוד וחולש על הרבה תתי־אנרים, כך שיש גם ספרים שיש בהם

למה אתה מעצבן אותי?" למשפט הפותח האיקוני ההוא היא הוסיפה פרשנות יצירתית משלה, "אמת המקובלת על כולם היא שרווק בעל רכוש גדול מן הסתם חש רכוש ברעיה". בנוביץ', לעומתה, בחרה בסגנון מאופק יותר: "אכן כן", איזו בשורה נפלאה" ו"לפעמים אתה מייגע כל כך", הן בין הרוגמאות. ונרמה שמדובר בשאלה של טעם. שני התרגומים מוצלחים, ושניהם מצליחים לשמר את ההומור האוסטני ואת המכט האירוני שלה, בחברה שכתובה היא חיה.

העוקף המוער שלפנינו הוא גם גולת הכותרת של עשר שנות שיתוף פעולה בין שתי הוצאות עצמאיות, "ספרים בעלמא" ו"אהבות", שהניחו על המדף סדרה מיצירות אוסטן: "השפעה", "נורת'נגר אבי", "מנספילד פארק", "אהבה וירידות", "אמה" ו"תבונה ורגישות".

ורד רוה־שמואל, מבעלי הוצאת "אהבות", אומ' רת שאוסטן היא מבחינתה "האורים ותומים של הסופרות, ושל הרומנטיקה בפרט". "גאווה ודעה קדומה", הרומן השני של אוסטן, הוא בעיניה פסגת היצירה שלה.

"אוסטן כתבה על נושאים שלא משתנים", היא אומרת, "היא והאחיות ברונטה טבעו את הארכיטיפים פים הרומנטיים שכולנו קוראות וכותבות עד היום: משונאים לאוהבים, מיריים לאוהבים, סיכוי שני לרומן ישן. אלא שאצל האחיות ברונטה היה ממד יותר טרגי והרבה יותר דרמטי, ואצל אוסטן יש קלילות, הומור עצמי וכל כך הרבה אהבה לדרויות שלה, שבולטת גם כשהיא מבקרת אותן ומציגה את הפנים הפלפעים מנוחנות שלהן".

את אומרת שאוסטן יצרה את השלד שע' ליו נבנים עד היום ספורים רומנטיים, אבל נרמה שהיא היתה אפילו נועזת יותר מהכרי' תבנית של היום.

"אוסטן בנתה את הדינמיקה של המשפחה שלה תלוי בה, ולמרות זאת היא מסרבת להתחנן עם מי שמיעדים לה. זה היה עניין גדול בתקופה שבה אישה לא היתה אמורה להעדיף אהבה על פני שיקולים של מעמה. אוסטן נתנה לכל הגיבורות שלה את הכוח להחליט איך לנהל את החיים שלהן, ואולי זה נובע מכך שב' חייה האישיים נמנע ממנה להתחנן עם מי שהיא התאהבה בו, כי משפחתו לא הסכימה, והיא נותרה לבד. בספרים שלה היא נתנה לגיבורות לממש את רגשותיהן, והסוף שלהן תמיד טוב".

הסוף הטוב הזה לא אחראי להרבה מפחי נפש שלנו, הקוראות?
"השאלה היא מה היה קודם – הגטייה הנשית לרצות סופים טובים, או הספרים שהציגו סופים טובים? זה כנראה ביטוי למשווה שהלב שלנו קורא לו. גם היום, כשהרומנים של תמיד נגמרים בניי' שואים, בסהם כבר מומן לא מוגבלים ליחסים בין גברים לנשים בלבד, הם עדיין משקפים איזה צורך עמוק שלנו באהבה, שלא משתנה לאורך התקופות".

אביגיל קנטורוביץ'. כתיבה על נושאים שלא משתנים

אפשר לדמיין את לזיו בנט של המאה ה־21 מובילה קמפיין בנוסח מי־טו.

"היא ידעה לעמוד על שלה ולהגדיר את הגבולות ולהרות זאת היא מסרבת להתחנן עם מי שמיעדים לה. זה היה עניין גדול בתקופה שבה אישה לא היתה אמורה להעדיף אהבה על פני שיקולים של מעמה. אוסטן נתנה לכל הגיבורות שלה את הכוח להחליט איך לנהל את החיים שלהן, ואולי זה נובע מכך שב' חייה האישיים נמנע ממנה להתחנן עם מי שהיא התאהבה בו, כי משפחתו לא הסכימה, והיא נותרה לבד. בספרים שלה היא נתנה לגיבורות לממש את רגשותיהן, והסוף שלהן תמיד טוב".

העזרת שלי לא נודעו כשום שלב להסביר את אוסטן, אומרת קנטורוביץ', "אוסטן לא צריכה אותי.

היא כתבה טוב מכפי שאכתוב בחלומותיי הוורודים ביותר, וגם אחרי יותר מ־200 שנה הטקסט שלה יפה ומצחיק וחריף, וכל קוראת יכולה ליהנות ממנו, אבל היא גם תפספס המון כי אנחנו חיות בתרבות אחרת ולא מכירות את הגיואנסים הקטנים. יש משפטים שהיום יישמעו לנו שגרתיים, אבל כשאוסטן כתבה אותם הם היו מאוד לא מנומסים. הרציון הוא לתת

מתוך "גאווה ודעה קדומה": "יצירות מופת אינן בנות יחידות, אלא תוצר של שנים רבות של מחשבה"

"אוסטן לא צריכה הסברים"

לפני כ־20 שנה אביגיל קנטורוביץ' היתה בררחה לדוקטורט בספרות אנגלית. כנכדתו של העיתונאי וחוקר הספרות א.ב. יפה שהיה, בין השאר, עורך

הספרות של "על המשמר" וחבר ספרים על שלו' נסקי, מולייה, לאה גולדברג, בלזאק ועוד), היה לה ברור שהיא תהיה חוקרת ספרות, אך לבסוף פרשה מהאקדמיה לטובת עריכה ותרגום.

אבל, היא אומרת, היא השתמשה בכל כיי' שורי התחקיר והקריאה האקדמית שרכשה כרי' להוסיף ל"גאווה ודעה קדומה" יותר מ־700 הערות וביאורים. קצת יותר ממחצית מאלה נכנסו למחררה הסופית, וכך אנו למדות שנערות בנות 18 עלולות היו להיחשב בימי אוסטן לרווקות זקנות ולטכן גם את האפשרות של אחיותיהן הצעירות להינשא; שפאי בשר הוא בכלל מאכל מתוק; שהעקתק קטעי' שירה במחברות מיוחדות היתה תחביב נשי נפוץ; שבניגוד למה שראינו בסרטים, הריקודים בנשפים היו דווקא קופצניים ומהירים; שהכינוי "ג'נטלמן" נועד להבהיר את מעמדו הכלכלי של הגבר, ולא דווקא את אופיו; שריקודי שורות דומים ללהי א־א' נחננו מכירות כ"יש לנו תיש"; ושהלהיט האלכוהולי של התקופה היה יין פורט ארום מחווק.

לעומת זאת, מכ־300 ההערות שלא נכנסו לספר אפשר היה ללמוד, למשל, שקריאת עיתונים נחשבה בלתי הולמת עבור נשים, משום שהעניין בהתר' הנפשית; שבתקופה האמורה איש לא לבש תח' תונים; ושנשים השתמשו בימי הרומים החורשיים כברים מוחזקים בתגורה מגושמת ולא מאוד נוחה, והעדיפו, מטעמים פרקטיים, תחתוניות אדומות. הערות אלה, אף שהן מעניינות אך כשלעצמן, הושמטו כדי לא להכביד על הקריאה.

"העזרת שלי לא נודעו כשום שלב להסביר את אוסטן", אומרת קנטורוביץ', "אוסטן לא צריכה אותי. היא כתבה טוב מכפי שאכתוב בחלומותיי הוורודים ביותר, וגם אחרי יותר מ־200 שנה הטקסט שלה יפה ומצחיק וחריף, וכל קוראת יכולה ליהנות ממנו, אבל היא גם תפספס המון כי אנחנו חיות בתרבות אחרת ולא מכירות את הגיואנסים הקטנים. יש משפטים שהיום יישמעו לנו שגרתיים, אבל כשאוסטן כתבה אותם הם היו מאוד לא מנומסים. הרציון הוא לתת

ענבל שניב־נדקיימן. "הבגדים מוסרים המון מידע"

את הספר קרוב ככל האפשר לצורה המקורית שבה הוא נכתב".

ויכול להיות שבלי להבין את כל אלה, הספרים של אוסטן כבר הופכים אנכרוניסטיים?

לגמרי לא. אוסטן היתה חריפה ואינטליגנטית בצורה יוצאת דופן, והיא כותבת על נושאים על־זמניים שמאוד רלוונטיים לנו היום. נוסף על כך, הסוף הטוב כאן מובטח. באחד המכתבים לאיחיניתה היא כותבת במפורש 'לדמויות שלי יהיה כסף מה שליבן חפץ בו'. מעבר לזה, השאלות החריפות שהיא מעלה על מעמד חברתי, וזכויות נשים, המשפחה מול הפרט, חרדות כלכליות ומה שהן גורמות לנו לעשות, אלה דברים שהעסיקו אותנו תמיד, ולהי' ערכת; אם תחזיר לספרים שלה בעוד 250 שנה, תגלי שגם אז הם יהיו רלוונטיים".

המתרגמת ענבל שניב־נדקיימן, בעלת הבלוג "מה תלבשי למסע בזמן", סייעה לקנטורוביץ' בכל הקשור למלמלות, לכובעים, לתחתוניות, לסרטי משי ולעי' קבי נעליים. בעיניה, יש להיבטים הללו של הסיפור הורשה אותה לעניות ממנה כעבור זמן).

"בגדים אומרים המון על הלובשת, ואוסטן יודעת שמספיק אזכור של בגד כדי למסור המון מידע", היא אומרת, "הבגדים שלנו היום שונים מאוד מאלה, אבל אופנה היא עדיין תחום מרכזי מאוד בתרבות, וזה חלק מהכוח שיש לכתיבה האוסטנית גם היום".

"ככל שהתפתחה ביקורת הספרות הפמיניסטית, אוסטן זכתה לפופולריות עוד הרבה יותר גדולה מכפי שהיתה לה במאה ה־19", אומרת פרגי־וגנה "כפי שוולף ציינה, אצל אוסטן אין חרוך, כי היא עושה שימוש אירי בהומור, ולכן מטען הדיכווי והמרידות של חוויותיה כאישה לא נוכח בכתיי' בה שלה".

"כשאנחנו חושבות על התקופה שבה מתרחשים הסיפורים של אוסטן", אומרת נועה מנהיים, מסאית וראש מחלקת ספרות המקור בהוצאת כנרת זמורה דביר, "יש לנו בראש דימויים של כרי דשא מיר' ריקים, אהוות מרהיבות, שמלות מלמלה. בעצם, מרובי באחת התקופות הסוערות בחייה של בריי' טניה, שהיתה אז האימפריה הגדולה בעולם. בעולם התרושו המהפכה הצרפתית, המהפכה האמריקנית והמהפכה התעשייתית, ובהמשך גם עניין קטן – מלחמות נפוליאון, שהיו בעצם מלחמת עולם. כל זה לא ייים בספרים שלה. היא כותבת במנותק מזמנה, מהרגע הפוליטי שבו היא חיה, וזה מאפשר לטקסטים שלה להמשיך להיות רלוונטיים 200 שנה מאוחר יותר".

מנהיים השלימה בימים אלה את כתיבת ספרה "הרשת הספרותית – מסות על חיבורים ומחברים, יצירות ויצרות", שראה אור בספטמבר וכולל גם פרק המוקדש לאוסטן. "ספרות אמנם לא תמיד עור' סקת בפוליטיקה של התקופה", היא אומרת, "אבל אם תחשבי על ריינס ועל 'אוליבר טוויסט' או 'דיוויד קופרפילד' שלו, תגלי שיש בהם מציאות שהיא מבחינתנו בדינמית כמעט כמו 'משחקי הכס'.

דיקנס כותב על מאבקי מעמדות, אבל שום דבר מהיעולם שלו לא קיים בעולם שלנו, במערב. כשנמי' קים מאוסטן את המלמלות ומליבשים אותה בג'נטס, הדברים אותה לעניות ממנה כעבור זמן).

גם שייקספיר, בניקוי התלבושות והתפאורה, בותב על דברים שמעסיקים אותנו היום.

"וכמו אוסטן, גם שייקספיר לא כותב על זמנו ותקופתו, ואנחנו קוראים את שניהם היום כאילו נכתבו כאן ועכשיו. אוסטן כתבה מגיל מאוד צעיר, אנחנו יודעים שהיא עברה מאוד קשה על הטק' סטים שלה. הדימוי הקליל של הטקסטים הללו

ספר מעבר

חוקרת הספרות ד"ר רתם פרגרינגר רואה בס' פריה של אוסטן סוג של מעבר בטוח, מופנה מס' פרות הלידים לספרות המבוגרים. בנותיה, שאחת מהן שקועה היום בכתיבת דוקטורט בספרות באוניברסיטת אוקספורד, גילו על "גאווה ודעה קדומה", היא אומרת, "והוא נורא מצוטט אצלנו בבית. העובדה שהן התאהבו בגיין אוסטן חסכה מהן את המשבר שאני רואה אצל הרבה נערות שמתקשות להיפרד מספרי הילדות ולכן נאחזות ברומנים רומנטיים, שבהם עדיין מובטחים סופים טובים, אין אכזרית בוטה והשפה יותר נגישה. אצל אוסטן הן קיבלו את כל אלה, בתוך ספרות טובה ממש, מעוררת מחשבה, מהנה מאוד, שדרכה אפשר היה להעלות שאלות פמיניסטיות".